

Politisk Kronik 1. halvår 1988

Lars Bille, Institut for Samfundsfag, Københavns Universitet

Den usikkerhed, der var efter valget den 8. september 1987 om partiernes evne og vilje til at samarbejde på trods af den vanskelige mandatfordeling, blev med finanslovforliget i december 1987 for en tid stillet i bero. Forliget havde vist, at regeringen, Socialdemokratiet (S) og Det radikale Venstre (RV) kunne forhandle sig tilrette. Men reaktionerne på forliget hos partierne i de efterfølgende uger viste dog, at om nogen mere varig og bæredygtig samarbejdsformel var der næppe tale.

Forliget indebar en merudgift for staten på ca. 3-4 mia. kroner i forhold til regeringens oprindelige udspil. Dette var årsagen til, at Venstre (V) først efter et stærkt pres fra de øvrige regeringspartier havde tilsluttet sig. På et hovedbestyrelses- og kredsformandsmøde den 15.-16. januar blev den kritik imødegået, V's tillidsfolk var fremkommet med, idet V's formand Uffe Ellemann Jensen udtalte, at resultatet ikke var blevet bedre, hvis V havde forladt regeringen. Derfor bed V i det sure æble og accepterede, at der er grænser for, hvor stor indflydelse det giver på det samlede resultat kun at have 19 mandater. Men statskassen var nu smækket i, erklærede formanden, og hvis regeringen ikke kunne komme igennem med en dæmpning af stigningstakten i det offentlige forbrug med de nuværende forligspartier, kunne regeringen jo søge at inddrage Fremskridtspartiet (FP) i disse bestræbelser. V havde hermed markeret grænsen for S's indflydelse og samtidig udtrykt synspunkter om finanslovforliget, der var så kritiske, som det var muligt uden at undsige selve regeringssamarbejdet.

Den radikale leder Niels Helveg Petersen så i finanslovsforliget et nyt samarbejdsmonster

under udvikling: en borgerlig regering i samarbejde med en ansvarlig socialdemokratisk opposition. Han fandt forliget i fuld overensstemmelse med firkløverregeringens parlamentariske basis og dens tiltrædelseserklæring: "samarbejde henover midten". Derfor "...er det utroligt og uacceptabelt, at vi nu skal høre fra regeringens nummer to, at vi skal gå en helt anden vej... Det vi har brug for, er en bred regering, hvor både Socialdemokratiet, de radikale og et eller flere borgerlige partier deltager", udtalte han til BT den 19. januar 1988.

S var tilfreds med det "fingeraftryk", partiet havde sat på finansloven. Partiet var nu kommet "ind fra sidelinien til midtbanen i dansk politik", og "fra defensiven til offensiven både i forhold til de borgerlige partier og SF", skrev Mogens Lykketoft i Berlingske Tidende den 12. december 1987, hvilket præcis var det, der bekymrede SF's formand Gert Petersen: "Jeg frygter, at Socialdemokratiet har indfildret sig sådan med de borgerlige, at det kan blive meget svært at undgå et sammenbrud for S-SF-tankens. De kommende måneder vil vise, om Socialdemokratiet nu er kommet i så tæt kontakt med regeringen, at samarbejdet med os umuliggøres". (Berlingske Tidende 12. december 1987).

FP udtrykte stærk misbilligelse af, at den borgerlige regering igen lod sig presse af RV til at indgå forlig med S og dermed "føre socialdemokratisk politik". I stedet burde regeringen inddrage FP i reelle forhandlinger. Indtil dette skete, ville partiet som hidtil stemme imod finanslovene.

Med disse markeringer var spændvidden i

partisystemet angivet. Regeringen måtte tage hensyn til en voksende højrefløj i form af et kritisk og selvbevidst FP, og S måtte tage hensyn til en voksende venstrefløj i form af et tilsvarende kritisk og selvbevidst SF. Manøvfriheden var begrænset. Konkurrencen mellem partierne om vælgerne trak partisystemet ud mod fløjene og væk fra centrum. De centrifugale kræfter dominerede over de centripetale, hvilket også kom til udtryk i form af indre spændinger i regeringen.

Regeringsuro

På RV's traditionelle nytårsstævne på hotel Nyborg Strand udtalte finansminister Palle Simonsen, at såfremt opsparingsviljen i den danske befolkning ikke var tilstrækkelig stor, kunne en afskaffelse af fradragsretten for renter af privat forbrugsgæld blive et middel til at begrænse forbruget. Denne tanke supplerede minister for økonomisk samordning Erhard Jacobsen med at sige, at opsparringen også kunne fremmes gennem en gradvis forhøjelse af "kartoffelkurens" renteaftgift fra de vedtagne 20% til 50%. Dette og mere til burde et ekspertudvalg se nærmere på. Disse udtalelser fik V's næstformand, skatteminister Anders Fog Rasmussen til i skarpe vendinger at påpege, at dette ikke var den samlede regerings politik, og at det aldrig ville blive det med ham som skatteminister.

Selv bidrog han til polemikken regeringspartierne imellem ved i en artikel i Jyllandsposten den 18. januar 1988 at skrive, at "...når finans-, indkomst-, penge- og valutapolitik er nedslidte og ineffektive instrumenter i den økonomiske politik, er der kun et at gøre for politikerne: at holde fingrene fra fadet". I stedet for de evindelige "pakker", politikerne vedtog, skulle de hellere overlade det til markedets selvregulerende mekanismer at løse balanceproblemerne. Denne artikel måtte statsministeren offentligt tage afstand

fra.

Samme dag holdt V et møde for partiets tilhidsfolk på Kolkærsgaard Landbrugsskole, hvor udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen udtalte, at u-landsbistanden burde fastholdes på det nuværende niveau. Dette udløste skarpe reaktioner fra Kristeligt Folkeparti (KRF) og Centrum-demokraterne (CD), som fastslog, at forslaget ikke var drøftet i regeringen, og at u-landsbistanden burde stige fra de nuværende 0,88% af BNP til 1% i 1992, således som det allerede var aftalt. Under en folketingsdebat den 21. januar 1988 om Brundtlandrapporten vedtog et flertal bestående af S, RV, SF og Fælles Kurs en dagsorden, der bekræftede 1% målsætningen. Udenrigsministeren fastholdt, at u-landsbistanden ville blive genstand for drøftelse ved næste års finanslov. KRF måtte lide den tort ikke at kunne stemme for en dagsorden, som helt og fuldt dækkede partiets politik på området. Også Venstres ordfører Bjørn Elmquist undlod at stemme!

Efter denne serie af markante og offentligt demonstrerede uenigheder i regeringen, indkaldte statsminister Poul Schlüter samtlige 21 ministre til te den 22. januar 1988 til drøftelse af, hvad iagttagere betegnede, som regeringens hidtil alvorligste krise. På det efterfølgende pressemøde udtalte statsministeren, at uden ubrydeligt sammenhold ville det være slut med den borgerlige magt i mange år fremover, og at det ville være naturligt, at partiernes særlige standpunkter fra nu af kom fra deres hovedbestyrelser og folketingsgrupper, medens ministrene skulle optræde på alle fire partiers vegne. Det var meget sigende for hele situationen, at disse selvfølgelig spilleregler for en koalitionsregering måtte fastslås i en pressemeddelelse.

Regeringen ville dog ikke blive siddende for enhver pris. Skulle det lykkes for S at få SF og RV med på en politik, der løsnede den of-

fentlige udgiftspolitik, ville regeringen sige fra. Det ville den også gøre, hvis den ikke kunne forhandle sig frem til et nyt **forsvarsforlig** til afløsning af det, der udløb i 1988.

Her var situationen den, at regeringen i de løbende forhandlinger med S havde det udgangspunkt, at det var nødvendigt over en fem-årig periode at nå op på en årlig merbevilling på 800 mio. kroner, hvis forsvaret blot skulle kunne opretholde sin styrke. S fastholdt en nulløsning, der indebar, at forsvaret ikke tilførtes flere bevillinger, end hvad løn- og prisstigninger nødvendiggjorde, og at der iøvrigt skete en omstrukturering af forsvaret efter det defensive forsvars strategi. Afstanden mellem partierne var stor, og der syntes meget lidt vilje til bevægelse.

Hverken SF eller RV var med i det eksisterende forsvarsforlig og derfor heller ikke med ved forhandlingerne. SF advarede S mod at gå i forlig med regeringen, da en aftale på dette centrale politikområde kunne blokere for et kommende S-SF samarbejde. S's forsvarspolitiske ordfører Hans Hækkerup udtrykte dog skepsis med hensyn til mulighederne for at opretholde et troværdigt forsvar, hvis SF's forslag til besparelser blev gennemført. Derimod var der større mulighed for at S og RV kunne finde sammen og dermed presse regeringen. Der afholdtes separate møder mellem S og RV, og meldingerne herfra var, at der herskede en positiv og optimistisk stemning. Forsvarsforhandlingerne syntes at være kørt fast for regeringen.

Om **miljøpolitikken** havde der tidligere været interne rivninger i Firkloverregeringen, især mellem KRF's miljøminister Christian Christensen og V's landbrugsministre. I begyndelsen af april fremkom V's miljøpolitiske ordfører Peder Sønderby med nogle udtalelser om, at miljøministeren forsinkede en prioriteringsplan, der skulle gøre det mere overkommeligt for landmændene at leve op

til de mange nye miljøkrav, og at miljøministeren iøvrigt var styret for meget af sine embedsmænd. Miljøminister Christian Christensen forlangte omgående, at disse udtalelser blev trukket tilbage, hvis regeringssamarbejdet skulle fortsætte. Endnu en gang truede en minister med at gå.

Der var således ingen tvivl om, at samarbejdsklimaet i regeringen var blevet væsentligt forværret efter det for regeringen så skuffende valgresultat i september 1987. Det kneb helt åbenbart med at opretholde holdmentaliteten. Det var blevet sværere at bevare optimismen over for de samarbejdsproblemer, Folketingets sammensætning nu bød på.

Udskrivelse af valg

Torsdag den 14. april 1988 blev en af de mere usædvanlige i Folketingets historie. På samtlige partiers anmodning blev der afholdt en forespørgselsdebat om den udenrigspolitiske situation. Den socialdemokratiske ordfører Lasse Budtz fremsatte et forslag om motive ret dagsorden: "Idet Folketinget konstaterer, at der igennem 30 år har været dansk politik ikke at ville modtage atomvåben på dansk område, herunder i danske havne, opfordres regeringen til at underrette besøgende orlogsfartøjer herom." KF's ordfører Per Stig Møller fremsatte på regeringens vegne et forslag om motiveret dagsorden lydende således: "Idet Folketinget bekræfter Danmarks politik om atomvåbenfrihed, der har været gældende siden 1957, hvorefter atomvåben under de nuværende omstændigheder ikke accepteres på dansk territorium, herunder landområder, farvande og havne, pålægges det regeringen at orientere andre stater om denne danske holdning."

Tilkendegivelser fra ordførerne viste, at RV's stilling som sædvanlig ville være afgørende for, hvilket af forslagene der ville få flertal.

Lone Dybkjær erklærede, at partiet kunne stemme for begge forslag, da de begge var udtryk for en skærpelse af den danske holdning. Dermed var selve rækkefølgen ved afstemningen blevet afgørende for, hvilket forslag der ville få flertal.

Den normale praksis er, at regeringens forslag bliver sat til afstemning først. Men forretningsordenens paragraf 34 giver mulighed for, at 17 medlemmer kan kræve, at Folketinget ved en afstemning afgør afstemningsrækkefølgen. En underskriftsliste med 17 socialdemokratiske folketingsmedlemmer blev indleveret til Folketingets formand. Afstemningen om denne liste gav flertal for, at den socialdemokratiske dagsorden kom til afstemning først, idet de radikale afholdt sig fra at stemme om dette procedure spørgsmål. Herefter vedtoges det af S stillede dagsordenforslag med 75 stemmer (S, SF, RV og FK) mod 58 (KF, V, CD, FP, KRF og Breckmann (Fær.)). En ganske uventet situation var hermed opstået.

Efter et par timers udsættelse blev mødet genoptaget og statsministeren benyttede sig af sin ret til at fremsætte en "udtalelse af særlig karakter". Poul Schlüter sagde bl.a.: "I går kl. 14.20 førte jeg en samtale med Socialdemokratiets formand. Under denne samtale tilsikrede Socialdemokratiets formand mig, at dersom regeringen i dag fremsatte sin egen dagsorden...ville Socialdemokratiet sørge for, at regeringens dagsorden kom til afstemning først...Alle vil forstå, at det er med megen overraskelse, jeg i dag oplever, at da der indleveres de kendte 17 navne, er Socialdemokratiets formands det første navn på listen. Sådan er det blevet i dansk politik...Regeringen vil nu nøje undersøge og orientere sig om, hvilke konsekvenser vore allierede eventuelt vil drage af dagsordenen, og overveje, hvorvidt det vil være muligt at bevare vort medlemskab af NATO aldeles usvækket. Når disse undersøgelser og overvejelser

er tilendebragt, vil regeringen give Folketinget en redegørelse for de resultater, vi er nået til, og for, hvilke konsekvenser vi som regering vil drage heraf. Det vil ske inden for 10 dage".

En sådan "udtalelse af særlig karakter" kan ikke efterfølges af en debat. På et pressemøde fastholdt en harmdirrende Svend Auken, at statsministerens fremstilling af forløbet var forkert, og at han løj. I et brev til statsministeren skrev Svend Auken samme dag: "Jeg betragter efter din misvisende og ærerørige udtalelse i dag ethvert personligt tilidsforhold os imellem som umuligt. Jeg tror også, at fremtidige drøftelser mellem din regering og Socialdemokratiet vil blive alvorligt belastet". Hermed var sagen ikke kun en personlig kontrovers, men en sag mellem et parti og en regering.

Den voldsomhed og intensitet, hvormed beskyldningerne fløj gennem luften i de følgende dage, indikerede, at der ikke var nogen udvej på situationen end et nyvalg. Tirsdag den 19. april 1988 meddelte statsministeren i Folketinget: "Den eneste slutning, regeringen kan komme til efter disse dages undersøgelser og overvejelser, er imidlertid, at med dagsordenen af 14. april 1988 overskrides den grænse, hvor vort fulde NATO-medlemskab bringes i fare. Under disse omstændigheder finder vi det nødvendigt, at vælgerne får lejlighed til at tage stilling til Danmarks fortsatte fulde NATO-medlemskab." Valget blev udskrevet til afholdelse tirsdag den 10. maj 1988.

Det blev således det 23. sikkerhedspolitiske nederlag for Firkloverregeringen siden september 1982, der udløste den kortest mulige valgkamp, - kun 8 måneder efter det sidst afholdte valg. Hvorfor det lige blev denne dagsorden og ikke en af de tidligere, der udløste valget, kan der endnu kun gisnes om. At der var en reel sikkerhedspolitisk divergens

mellem regering og opposition var ubestrideligt, og den 23. dagsorden kan være den berømte dråbe. Nok så afgørende har hele den parlamentariske situation efter valget i september 1987 sikkert været. Regeringen led nederlag, havde ikke længere flertal alene med RV, men måtte nu have enten S eller FP med i lovgivningen. Det øgede den ideologiske afstand mellem de partier, der var nødvendige for at skaffe et flertal, og det gav igen anledning til intern uenighed i regeringen. Et valg kunne måske rense det "grumsede" folketing.

Valgkampen

For første gang siden 1929 var der udskrevet folketingsvalg på et sikkerheds- og forsvarspolitisk spørgsmål. Vælgernes reaktion herpå blev derfor imødeset med spænding og i hvert fald med en usædvanlig stor interesse fra den internationale presse. Regeringspartierne valgkampsstrategi var at gøre valget til et "for eller imod" NATO. Hvis ikke Danmark levede op til de forpligtelser, skiftende regeringer havde påtaget sig, var det **fulde** medlemskab en illusion, forstærkninger ville udeblive og Danmark havde reelt – omend ikke formelt – udelukket sig selv fra NATO-samarbejdet og den sikkerhed, dette samarbejde havde givet Danmark i næsten 40 år.

SF fandt, at et valg på dette spørgsmål simpelthen var en gave, partiets traditionelle anti-NATO holdning taget i betragtning. S's stilling var noget mere kompliceret, idet partiet skulle argumentere for, at et fortsat dansk medlemskab af NATO var det rigtige, men at NATO's atomstrategi skulle ændres, og at den af partiet foreslåede atompolitik ikke ville svække hverken NATO eller Danmarks sikkerhed, selvom det blev hævdet af repræsentanter fra både NATO og andre medlemsregeringer.

RV, som siden 1982 havde været udslagsgiv-

ende for "det sikkerhedspolitiske flertal" (S, SF, RV), fremkom under valgkampen med en meget væsentlig erklæring. Partiet fastslog, at det var politisk uholdbart, at der ikke var sammenhæng mellem indenrigs- og udenrigspolitikken, at det var usundt i længden at bruge udenrigs- og sikkerhedspolitiske spørgsmål til at opnå indenrigspolitiske mål med og omvendt. En regering måtte have et flertal bag sig på begge politikområder. Det skulle være slut med flere fodnoter i dansk sikkerhedspolitik. Både S-SF og regeringen tog denne erklæring som udtryk for, at de radikale havde valgt side til fordel for dem. Udenrigsminister Uffe Ellemann Jensen erklærede endda, at RV var velkommen i regeringen.

Vælgerundersøgelser havde vist, at udenrigs- og forsvarspolitiske spørgsmål indgik med en meget lille vægt i den enkelte vælgers beslutning om, hvor krydset skulle sættes. Muligheden for, at det denne gang ville være anderledes, var til stede, men det var næppe sandsynligt. De traditionelle politiske spørgsmål blev gradvist inddraget i valgkampen, og igen kom regeringsspørgsmålet til at indtage en central plads, og igen med RV i en nøgleposition.

Foruden den førnævnte markering af en nødvendig sammenhæng mellem inden- og udenrigspolitik, meddelte partiets leder Niels Helveg Petersen, i overensstemmelse med hans tale på landsmødet i september 1987, at han var parat til at lede forhandlingerne om dannelsen af en bred regering og i givet fald også at stå i spidsen for en sådan. Derudover tilkendegav den radikale ledelse, at den under ingen omstændigheder ville bane vejen for, at Svend Auken blev statsminister, fordi der var opstået et troværdighedsproblem mellem den og ham den 14. april. Endelig gentog partiet sin hovedlinie fra sidste valgkamp, nemlig at det ville arbejde for at holde fløjene uden for indflydelse. Med

disse udtalelser var der lagt op til en meget kompliceret regeringsdannelse, hvis ikke der blev flyttet mange mandater ved valget.

Valgresultat og regeringsdannelse

Resultatet af valghandlingen fremgår af nedenstående tabel:

	1981 dec	1984 jan	1987 sep	1988 maj
Socialdemokratiet	32.9 (59)	31.6 (56)	29.3 (54)	29.6 (55)
Det radikale Venstre	5.1 (9)	5.5 (10)	6.2 (11)	5.5 (10)
Venstre	11.3 (20)	12.1 (22)	10.5 (19)	11.8 (22)
Konservative Folkeparti	14.5 (26)	23.4 (42)	20.8 (38)	19.2 (35)
"De fire gamle"	63.8 (114)	72.6 (130)	66.8 (122)	66.1 (122)
DKP	1.1 (0)	0.7 (0)	0.9 (0)	0.8 (0)
Socialistisk Folkeparti	11.3 (21)	11.5 (21)	14.6 (27)	12.9 (24)
Venstresocialisterne	2.7 (5)	2.7 (5)	1.4 (0)	0.6 (0)
Kommunistisk Arbejderp	0.1 (0)	-	-	-
Socialistisk Arbejderp	0.1 (0)	0.1 (0)	0.0 (0)	-
Marxistisk-Leninistisk P	-	0.0 (0)	0.0 (0)	-
Fælleskurs	-	-	2.2 (4)	1.9 (0)
Retsforbundet	1.4 (0)	1.5 (0)	0.5 (0)	-
Centrumdemokraterne	8.3 (15)	4.6 (8)	4.3 (9)	4.6 (9)
Kristeligt Folkeparti	2.3 (4)	2.7 (5)	2.4 (4)	2.0 (4)
Fremskridtspartiet	8.9 (16)	3.6 (6)	4.3 (9)	8.9 (16)
De Grønne	-	-	1.3 (0)	1.3 (0)
Humanistisk Parti	-	-	0.2 (0)	-
"De andre"	36.2 (61)	34.2 (57)	33.2 (53)	33.0 (53)
Netto forskydninger	12.6	10.8	9.1	6.1
"Spildte stemmer"	2.7	2.3	5.2	4.6
Valgdeltagelse	83.1	88.4	86.7	85.7

Kilde: Folketinget 1981, 1984, 1987, Politiken 17.5.88.

For dem, der havde håbet, at valget ville frembringe en klar og overskuelig politisk situation, blev resultatet nærmest et chok. Havde sammensætningen af det forrige Folketing gjort samarbejdsmulighederne vanskelige, forekom valgresultatet den 10. maj nærmest at gøre dem umulige, hvis de enkelte partier fastholdt deres hidtidige standpunkter og vilkår.

S-SF opnåede tilsammen 79 mandater, – et godt stykke fra at have flertal. S kunne glæde

sig over, at nedgangstendensen var brudt, medens SF overraskende måtte notere et tab på tre mandater. Fælleskurs kom ikke over spærregrænsen, så antallet af partier i Folketinget blev reduceret til 8, det laveste siden 1973.

Heller ikke den borgerlige lejr (KF, V, CD, KRF, FP) kunne opvise et flertal, idet de tilsammen rådede over 86. Bemærkelsesværdig fra FP's store fremgang, og at V genvandt lidt af det tabte terræn, medens de konservative igen måtte tåle en tilbagegang. Det var de ideologisk betonedede partier, der ved dette valg havde tiltrukket de borgerlige vælgere.

Når de nordatlantiske mandater blev fordelt med 3 til den borgerlige lejr og 1 til den socialistiske, var situationen stadig den, at ingen af blokkene kunne få flertal, uden at RV blev inddraget. Dette parti havde både før og under valgkampen klart erklæret, at det under ingen omstændigheder ville samarbejde med hverken SF eller FP. Dermed var situationen fastlåst. Et regeringsdygtigt flertal var meget svært for ikke at sige umuligt at få øje på.

Af partiledernes kommentarer til valgresultatet på selve valgnatten fremgik det, at et flertal (S, SF, RV) opfordrede statsminister Poul Schlüter til at træde tilbage, således at regeringsdannelsesprocessen kunne påbegyndes. Svend Auken og Gert Petersen fandt desuden, at der måtte en socialdemokratisk ledet regering til, og de forventede, at RV ville støtte en sådan regering, så meget desto mere som de partier, der stod bag den valgdulende dagsorden af 14. april, stadig havde flertal. Yderligere fandt de, at det efter Fremskridtspartiets store fremgang var altafgørende at forhindre, at dette parti fik indflydelse.

Firkløverpartiernes ledere noterede, at "dagsordenpartierne" samlet var gået tilbage, at Firkløveren havde holdt stillingen, og at

der stadig var et flertal i Folketinget af ikke-socialistiske partier, hvorfor der selvfølgelig var basis for, at den borgerlige regering kunne fortsætte. Mogens Glistrup, som efter interne aftaler repræsenterede FP ved denne debat, fik et raserianfald over Svend Auken – i hans øjne – udemokratiske udtalelser om at forhindre Z-indflydelse, men pointerede iøvrigt, at FP ville sikre en borgerlig regering, hvis den vel at mærke førte borgerlig politik og inddrog partiet i reelle forhandlinger.

Niels Helveg Petersen fremhævede, at valgresultatet mere end nogensinde gjorde det nødvendigt, at partierne brugte den kommende tid til at forhandle sig frem til et politisk grundlag for en fireårig periode, og først når det var sket, da at koncentrere sig om hvem der skulle danne regering. Fejltagelsen fra september 1987 med Poul Schlüters lynregeringsdannelse måtte for enhver pris undgås. Han måtte iøvrigt konstatere, at valgnederlaget ikke gjorde det indlysende, at det blev ham, der stod i spidsen for disse forhandlinger.

Det eneste denne debat havde afklaret var, at regeringen ville træde tilbage den 11. maj, og at hovedspørgsmålet ville være, om der skulle dannes en socialdemokratisk eller en borgerligt ledet regering. Alt andet var uafklaret. En meget lang, kompliceret og særdeles taktisk præget regeringsdannelsesproces kunne tage sin begyndelse, hvoraf kun hovedlinierne i det offentligt tilgængelige forløb skal skildres i det følgende.

1. dronningerunde:

Den 11. maj indgav Firkløverregeringen sin afskedsbegæring, og partilederne blev kaldt til Amalienborg for at afgive deres råd mht., hvem de mente, der skulle udpeges som forhandlingsleder. Den almindelige forventning var, at Poul Schlüter ville have et flertal

bag sig. S var stærkt interesseret i at forhindre, at initiativet kom til at ligge i den borgerlige lejr. Dette kunne kun gøres ved at komme med et udspil, de radikale ikke kunne sige nej til. Et sådant fandt S i at foreslå Folketingets fungerende formand, socialdemokraten Svend Jakobsen, som leder af forhandlingerne. Efter et to timer langt gruppemøde besluttede man at anbefale, "at det overdrages Folketingets fungerende formand Svend Jakobsen at undersøge mulighederne for udformningen af et regeringsprogram, der støttes af et bredt flertal i Folketinget." Da SF også pegede på Svend Jakobsen, var der et flertal for ham på 90 mandater mod 89 (KF, V, CD, KRF, FP) for Poul Schlüter.

Ligesom i 1975 var det altså i en politisk meget kompliceret situation blevet overdraget Folketingets fungerende formand at lede forhandlingerne. Hans mandat var at "undersøge mulighederne for et regeringsprogram, der støttes af et bredt flertal i Folketinget." Til punkt og prikke en opfyldelse af Rv's krav.

Valget af Folketingets formand til forhandlingsleder vakte en ikke ringe kritik fra de borgerlige partier. Dels fordi de mente, det var forkert at trække dette embede og den prestige, der var forbundet med det, ned i det partipolitiske magtspil, dels fandt de, at det var forkert, at den, der ledede forhandlingerne, ikke selv var statsministerkandidat – kun en sådan kunne føre reelle politiske forhandlinger – og endelig var de skuffede over, at initiativet var gledet dem af hænde. I de følgende dages forhandlinger, demonstrerede de deres modstand ved ikke at sende deres politiske ledere til forhandlingerne, men folketingsgruppernes formænd: da det var Folketingets formand, der ledede forhandlingerne, var det formelt det mest korrekte at sende folketingsgruppernes ledelser, hed forklaringen.

Med denne indstilling fra de borgerlige partiers side var Svend Jakobsens opgave uløselig, og den 16. maj meddelte han dronningen, at han ikke kunne komme videre. En ny dronningerunde var nødvendig.

2. dronningerunde

Tirsdag den 17. maj mødte partilederne igen op på Amalienborg og afgav deres råd. Endnu engang var forventningen, at Poul Schlüter ville komme til. Firkløverpartierne og FP pegede igen på ham. Men endnu engang lykkedes det S og SF at forhindre dette. De pegede på Niels Helveg Petersen, og han kunne vanskeligt undslå sig. Set i et historisk perspektiv var det en usædvanlig udvikling. SF havde kun en gang tidligere (i 1975, da partiet pegede på Folketingets daværende formand Karl Skytte (RV) som forhandlingsleder) strakt sig så langt, at det havde peget på en ikke-socialistisk forhandlingsleder. Begrundelsen var nu, at partiet ønskede at holde Firkløverpartierne og især FP uden for indflydelse, samt at fastholde det sikkerhedspolitiske flertal. S havde nu to gange peget på en anden end partiets egen formand. Dette var ikke ensbetydende med, at Svend Auken ikke var partiets statsministerkandidat (det kunne folketingsgruppen ikke ændre på, da det er en kongresbeslutning fra 1973), men nok en erkendelse af, at personen Svend Auken kunne være en knast i denne fase af regeringsdannelsen, som det ville tage lidt tid at få hævlet af.

Niels Helveg Petersens mandat gik ud på at "undersøge mulighederne for udformningen af et program for en regering, der bygger på et flertal i Folketinget". Et friere mandat end forgængerens, idet der nu ikke længere skulle arbejdes hen mod et bredt flertal, men blot et flertal.

Han stillede tre betingelser for de videre forhandlinger, som han ønskede partiernes re-

aktion på: 1. Partierne skulle erklære sig villige til at indgå 3 års borgfred. 2. Intet parti måtte på forhånd afvise at deltage i en regering med de øvrige partier. 3. Intet parti måtte ultimativt stille krav om stats- eller udenrigsministerposten.

Der blev lagt maksimalt pres på RV. I dagspressen intensiveredes forlydender om, at Firkløveret ville blive sprængt, og en KVR-regering dannet. Alt blev selvfølgelig dementeret, og andre forlydender sat i omløb. Atmosfæren var intens, og offentligheden fulgte partiernes taktiske finurligheder med stadig stigen undren og forbavselse. Pia Kjærsgaard fra FP tolkede sikkert mange vælgeres mening, da hun i fortørnelse over, at FP ikke var inddraget mere centralt i forhandlingerne, erklærede det hele for tidsspil og pjat.

Fredag den 20. maj gav Niels Helveg Petersen op: Venstre og de konservative vil gerne have fat i Det radikale Venstre. Socialdemokratiet vil også klodse os op. Men ingen af blokkene er ikke interesseret i at gøre noget fælles og noget, der er bredt. Det bedste for Danmark kan ikke lade sig gøre."

3. dronningerunde

Det var nu ikke længere muligt for S at beholde initiativet, og det var heller ikke længere muligt for RV at undlade at vælge side. Valget faldt på Poul Schlüter, som den 20. maj fik det mandat: "...at lede forhandlingerne om udformningen af et politisk grundlag, der kan føre til en regeringsdannelse og formidling af et bredt samarbejde i Folketinget." Mandatet gik stadig på "at lede forhandlinger" og ikke på "at danne regering". Poul Schlüter havde som fungerende statsminister selv valgt denne af RV anbefalede formulering, og dermed ikke fulgt Firkløverpartierne og FP's anbefaling af, at han skulle føre forhandling for at danne regering. En imødekommelse af de radikale og dermed

endnu et forsøg på at knytte dem nærmere til den borgerlige side. Iøvrigt meddelte den nye forhandlingsleder, at han ikke ville udtale sig til pressen før næste Dronningerunde. De politiske kandestøberier tog følgelig til i omfang.

Det lykkedes ikke for Poul Schlüter at danne en regering, inden Folketinget ifølge grundlovens par. 35 skulle samles 12 søgnedage efter afholdelsen af nyvalg for at godkende valget. Folketinget mødtes den 26.-27. maj og godkendte valget.

Mandag den 30. maj fremlagde Poul Schlüter et 39 punkts program, der skulle danne grundlaget for en kommende regerings arbejde i de næste 4 år. Samtidig fremlagde S deres program. Begge udspil var i høj grad udformet således, at de kunne tiltrække RV. Så sent som den 29. maj havde Politiken en forsideartikel med overskriften "S og R er parate til at regere", men da de radikale politikere var fremme ved snorene, valgte de at forhandle videre på grundlag af den fungerende statsministers oplæg.

4. dronningerunde

Tirsdag den 31. maj var partilederne for sidste gang hos Dronningen. Det var nu klart, at Poul Schlüter ville få overdraget opgaven at danne regering. Tilbage var dog stadig at få afklaret det politiske grundlag for denne regering, samt hvilke partier der skulle indgå i den. KF, V og RV forhandlede intenst i de næste par dage. Torsdag den 2. juni kunne Poul Schlüter på et møde i statsministeriet meddele Erhard Jacobsen fra CD og Flemming Kofod-Svendsen fra KRF, at han ikke agtede at gendanne en Firkloverregering. Denne beslutning kom nok ikke særlig ubejlejligt for KRF, som havde markeret, at partiet gerne gik i opposition for at samle kræfter, hvorimod Firkloverregeringens "arkitekt" Erhard Jacobsen kommenterede beslutnin-

gen i ret så bitre vendinger.

Samme dags aften var den radikale hovedbestyrelse indkaldt til møde i Nyborg. Her blev de radikale tillidsfolk orienteret om forhandlingerne og om ledelsens anbefaling af at indtræde i en KVR-regering. Selvom det er partiets folketingsgruppe, der alene har kompetencen til at træffe afgørelser i sager af den karakter, var det dog ikke uden betydning at have baglandet i orden. Generelt var hovedbestyrelsen ikke imod, men savnede en klarere og fyldigere formuleret aftale om det politiske grundlag for regeringen. Nogen entusiasme sporedes bestemt ikke.

KVR-regeringen

Fredag den 3. juni om formiddagen afholdt RV det afgørende gruppemøde. Her var det et klart flertal for at gå i regering. To af gruppens 10 medlemmer stemte imod, Elisabeth Arnold og Jørgen Estrup. For første gang siden 1945 indtrådte RV i en mindretalsregering.

Den 3. juni 1988, efter mere end 3 ugers regeringsforhandlinger, kunne Dronningen udnævne en mindretals koalitionsregering bestående K, V og RV med Poul Schlüter som statsminister, Uffe Ellemann Jensen som udenrigsminister og Niels Helveg Petersen som økonomiminister.

De tre partiledere udsendte en fælles erklæring om regeringens fremtidige politik. Den var holdt i meget brede vendinger, hvilket nok kunne undre, når det betænkes, hvilken vægt de radikale under hele processen havde lagt på, at det var det politiske indhold mere end regeringens sammensætning, der var vigtigst. Essensen i erklæringen var, at valget havde givet et politisk mønster, der nødvendiggjorde, at dansk politik fik et nyt omdrej-

Ministeriet Poul Schlüter III

(Udnævnt den 3. juni 1988)

- 1 Statsminister **Poul Schlüter** (KF)
- 2 Udenrigsminister **Uffe Ellemann-Jensen** (V)
- 3 Finansminister **Palle Simonsen** (KF)
- 4 Økonomiminister **Niels Helveg Petersen** (RV)
- 5 Justitsminister **Erik Ninn-Hansen** (KF)
- 6 Skatteminister **Anders Fogh Rasmussen** (V)
- 7 Forsvarsminister **Knud Enggard** (V)
- 8 Undervisnings- og forskningsminister **Bertel Haarder** (V)
- 9 Sundhedsminister **Elsebeth Kock-Petersen** (V)
- 10 Fiskeriminister **Lars P. Gammelgaard** (KF)
- 11 Arbejdsminister **Henning Dyremose** (KF)
- 12 Indenrigsminister og minister for nordisk samarbejde **Thor Pedersen** (V)
- 13 Trafik- og kommunikationsminister **H.P. Clausen** (KF)
- 14 Industriminister **Nils Wilhjelm** (KF)
- 15 Boligminister **Agnete Laustsen** (KF)
- 16 Landbrugsminister **Laurits Tørnæs** (V)
- 17 Energiminister **Jens Bilgrav-Nielsen** (RV)
- 18 Kulturminister **Ole Vig Jensen** (RV)
- 19 Miljøminister **Lone Dybkjær** (RV)
- 20 Socialminister **Aase Olesen** (RV)
- 21 Kirkeminister **Torben Rechendorff** (KF)

ningspunkt. Et sådant var KVR-regeringen, og dens opgave var at skabe stabilitet og et bredt samarbejde.

Åbningsdebat og landbrugsforlig

Ved valgudskrivelsen var alle lovforslag bortfaldet. Et normalt lovgivningsarbejde kunne ikke påbegyndes i juni måned. Stats-

ministeren meddelte i sin åbningstale den 7. juni, at et detaljeret lovprogram først ville blive fremlagt ved næste folketingsårs begyndelse i oktober. Det blev dog bl.a. nævnt, at regeringen ville lade ulandsbistanden stige til 1% af BNP som aftalt; nedsætte en forsvarskommission og kun forhøje forsvarsudgifterne i takt med løn- og prisudviklingen, indtil den afgav betænkning; fastholde en stram økonomisk politik og standse væksten i det offentlige personaleforbrug ved at reducere lønsumsrammerne med 2% allerede i 1988 og 1% i 1989. Statsministeren sluttede med den traditionelle invitation til et bredt samarbejde.

Den efterfølgende debat viste, at regeringens parlamentariske basis var meget usikker. Den blev mødt med skepsis, forundring og ingen sikre støttepartier. Partierne ville tage stilling fra sag til sag. Dog meddelte S, at det ikke ville stemme imod finansloven for 1989, højst undlade at stemme. Debatten viste iøvrigt, at der fandtes et flertal bestående af S, SF, CD og KRF på visse socialpolitiske områder. KVR-regeringen var med andre ord i den samme situation som den forrige regering: flertallet skulle hentes enten sammen med S eller FP, og der kunne dannes flertal uden om regeringen på væsentlige områder. Dens styrke var, at der ikke var et flertal, som var parat til at stemme for en mistillidsdagsorden.

Et par problemer krævede politisk handling inden Folketingets sommerferie: dagsordenproblematikken og landbrugets finansieringsproblemer.

Den 7. juni havde regeringen ladet samtlige diplomatiske repræsentationschefer, der er akkrediteret i København tilgå en note med følgende ordlyd: "På baggrund af debatten vedrørende fremmede orlogsfartøjers anløb af danske havne har Udenrigsministeriet den ære at henlede opmærksomheden på, at det

som bekendt er dansk politik ikke under de nuværende omstændigheder, dvs. i fredstid, at acceptere atomvåben på dansk territorium, herunder i danske havne....Udenrigsministeriet anmoder om, at indholdet af nærværende cirkulernote bliver videregivet til vedkommende nationale myndighed." Desuden ville der i de enkelte anløbstilladelser, som fremsendes til vedkommende lands diplomatiske repræsentation, blive anført: "Det forudsættes, at besøget af fartøjer sker i overensstemmelse med de af den danske regering fastsatte regler."

Formuleringen var givetvis drøftet med de andre NATO-lande. Disse var tilfredse med, at deres skibe stadig ikke behøvede hverken at be- eller afkræfte, om de havde atomvåben ombord. KF og V var tilfredse med netop dette, fordi det indebar, at forstærkningsaftalerne ikke var i fare, og at Danmarks fulde medlemskab var sikret, medens RV var tilfredse med, at atomvåbenpolitikken blev opretholdt, og at Danmark officielt i hvert enkelt tilfælde orienterede om denne.

Derimod var S og SF meget utilfredse med, at de radikale havde forladt det hidtidige sikkerhedspolitiske flertal. Gert Petersen erklærede ligefrem "...at en kamæleon ville blive blå i hovedet, hvis den mødte den nybagte økonomiminister...(fordi) det radikale farveskift i bogstaveligste forstand er radikalt."

Under valgkampen havde alle partier lovet landbruget øjeblikkelig hjælp. Hvilken form hjælpen skulle have, var der selvfølgelig ikke enighed om. Regeringen indledte forhandlinger med S, som ønskede at koble landbrugsforhandlingerne sammen med en ændring af lovgivningen om arbejdstilbud til de langtidsarbejdsløse og kartoffelkurens renteaftgift. Det lykkedes ikke at nå til et forlig, og beskyldningerne for, hvem der havde ansvaret herfor, fløj lavt gennem luften.

Regeringen forhandlede herefter med FP om landbrugsspørgsmålet, og den 1. juli 1988 kunne et flertal i Folketinget bestående af KF, V, FP, RV, CD, KRF vedtage en refinansieringsordning gældende for ca. 16.000 landmænd (som herefter kunne bytte deres dyre lån ud med billigere) samt en generel lettelse af formuebeskatningen. Herudover var regeringen og FP blevet enige om en liberalisering af landbrugsloven. Den konkrete udformning af denne del af forliget skulle finde sted til efteråret.

Et historisk forlig var indgået. Det første store økonomiske forlig regeringen indgik, blev med FP og ikke med S. FP havde vist sig interesseret i at omsætte de vundne mandater i indflydelse, og hele folketingsgruppen havde - mod Mogens Glistrups vilje - fulgt den pragmatiske vej. RV måtte tage den nødvendige konsekvens af at være trådt ind i regeringen og acceptere, at FP's mandater skulle bruges. En kendsgerning flere radikale tilidsfolk havde svært ved at acceptere. En række udtalelser fra ledende radikale politikere, senest på partiets hovedbestyrelsemøde den 21. august, viste, at RV havde forladt sin hidtidige modstand mod på forhånd at udelukke noget parti fra samarbejde. Både FP og SF kunne nu bruges. "Det afgørende er ikke med hvem, men om hvad der samarbejdes", blev igen en radikal ledetråd.

Det var ikke det eneste usædvanlige, der skete på den parlamentariske arena i sommermånederne. I løbet af juli måned udsendtes opkrævningerne på renteaftgiften til de fleste, men ikke alle, der skulle betale. Derfor og pga. en omfattende kampagne mod afgiften i dagspressen rejstes kravet om, at regeringen administrativt udsatte betalingsfristen. Da regeringen ikke mente, at den havde hjemmel til at gøre dette, pressede S, SF, CD og FP igennem, at Folketinget ekstraordinært blev indkaldt, alene med det formål at vedtage en udsættelse af betalingen. Den 16. august

samledes Folketinget og forlængede fristen til den 20. januar 1989. Hermed blev der også tid til politiske forhandlinger om nogle justeringer af loven.

S havde hermed vist, at det heller ikke veg tilbage for at bruge FP stemmer. Sommerens begivenheder kunne tyde på, at KVR-regeringen virkelig var blevet et nyt omdrejningspunkt i dansk politik, idet de hidtidige samarbejds- og modsætningsforhold mellem partierne var under opbrud.